

Ana Geršak

Agata Tomažič: Tik pod nebom.

*Spremna beseda Mojca Pišek.
Novo mesto: Založba Goga (Zbirka Goga), 2017.*



Izid romanesknega prvenca *Tik pod nebom* Agate Tomažič se po svoje ne bi mogel pojaviti ob pomenljivejšem času. Ni še dolgo tega, kar so zunanji kritiški sodelavci Dela prejeli obvestilo, da časopisna hiša vsaj začasno prekinja sodelovanje, ker ne more izplačevati honorarjev. Dejanje je zane-tilo številna vprašanja, med drugim tudi, kaj se bo zgodilo z legendarnimi Književnimi listi, zares presenetilo pa je verjetno le redke. Dolgoletna kriza tiskanih medijev v navezavi s slabimi vodstvenimi potezami ter cehovsko in bralsko apatijo bi pravzaprav težko privedla do drugačnega razpleta, to pa je nekako tudi osnovna premisa romana, v katerem se vse, tudi osebna življenja obeh protagonistov, Metoda Devetaka in Ožbeja Ključevška, vrti okrog časopisa.

Tomažič je veliko diskretnejša od njenih bralcev; v romanu ni ime časopisne hiše omenjeno niti enkrat, temveč je tako kot Voldemort v Harryju Potterju zapakirano v frazeme ("osrednji nacionalni dnevnik") ali metonimično nadomeščeno s stavbo ("stekleni nebotičnik"). Podatek, da hišo pod svoje okrilje vzame proizvajalec podometnih straniščnih izplakovalnikov, pa je tako ali drugače dovolj zgovoren. Ne gre za prikrivanje: problematika tiskovin, kot jo prikaže avtorica, ne zadeva le "nacionalnega dnevnika", temveč je drobec mnogo večje sistemske napake, ki nagrajuje

ubogljivost in nesposobnost, kaznuje pa tiste, ki so neposlušni in jezikavi, "kar naj bi bilo pravzaprav bistvo novinarstva, pogoj za ta poklic" in še za marsikatero ustvarjalno delo. "Ko uporabim besedo novinar (ali novinar-ka), mislim na tisti njen pomen, ki se je danes že porazgubil: človek terena, nekdo, ki ima oči in ušesa ves čas na pecljih, na lovu za novo zgodbo, ki jo bo ponudil bralcu v berljivi, spoštljivi obliki," nadaljuje Tomažič v enem od intervjujev. Morda je tudi to razlog, da ni Metod v romanu niti enkrat imenovan *novinar*, temveč vselej kot nekdo, ki to delo zgolj opravlja. V tem je tudi skrita podobnost med obema protagonistoma: ne glede na to, da pripadata različnima generacijama in, nekako skladno z občo razširjeno predstavo, različnima svetovoma, se vsak v svojem svetu počutita kot tujca. Ker nimata sposobnosti globlje introspekcije, svojega položaja ne znata umestiti v širši družbeni prostor in ne zmoreta stvarno zaobjeti svojega realnega položaja (privilegij razumeta kot nekaj samoumevnega). Tega, kar počneta, ne delata "iz strasti", kot bi se reklo, temveč zato, ker jima delo predstavlja sredstvo za doseganje drugačnih ciljev: Metodu pomeni varnost in mirno starost, Ožbeju kompenzacijo za v otroštvu ranjeni ego (in res se v dnevnih sanjarijah vidi kot Ashton Kutcher, ki nesebično pomaga nekoč največjim sovražnikom – vse pod budnim očesom kamere, se razume). Njun osebni manko je gonilo zgodbe. Slovensko medijsko polje pa se, ne glede na številne puščice, ki jih vanj uperja avtorica, umakne v ozadje in spremeni v ring za soočenje dveh različnih življenjskih principov.

S tem v mislih bi bilo roman Agate Tomažič čisto mogoče brati kot metaforo medgeneracijskega spopada, te tako moderne krilatice, ki vide-nje sveta razmejuje v dve skrajnostni kategoriji starega, analognega, preteklega, "verbalnega" (beseda) na eni ter mladega/novega, digitalnega, prihodnjega in "virtualnega" (bitcoin) na drugi strani, nekako tako kot v dobrih starih časih Očetov in Sinov (in kdor je bral *Tik pod nebom*, ve, da primerjava ni iz trte izvita). Posledica vpeljevanja tovrstnih binarizmov pa je lahko stereotipizacija likov. Pripovedovalniko podrobno prebiranje njunega življenja, polnega "klasičnih" otroških in mladostnih travm, natančno obeleženih in ovrednotenih, ju le še bolj plošči. Ironija, s katero je avtorica spretno sprevračala na videz samoumevne družbene konstrukte in samosvoje značaje v zbirki Česar ne moreš povedati frizerki, postane v *Tik pod nebom* preveč dobresedna, da bi jo bilo še mogoče razumeti večplastno: Metod in Ožbej, kljub podrobno razdelanemu psihološkemu ozadju, nimata prave globine, ker pa združujeta vse tiste lastnosti, za katere se zdi, da so se danes še prav posebej razpasle s točno takšnimi dejanji in posledicami, kot jih avtorica opisuje v romanu, ne moreta biti več predmet

posmeha – zastavki so nenadoma previsoki in zadeve prerესne. *Tik pod nebom* visoko leta in nizko pade, zato stvari ni jemati zlahka – je nauk, ki ima nekaj didaktičnega pridiha. Romanu to ne pristoji najboljše – bi se pa gotovo izšlo v kolumni.

Stranski liki protagonistoma niso ravno v oporo. Ožbejeva mati se sprva uveljavlja kot pomemben dejavnik sinovega razvoja, vendar se izkaže, da je le pripovedno sredstvo, ki poskrbi za nekaj dodatne drame, sama pa nima nobene osebnosti. Podobno lik Joyceline ali J., ki kar preveč spominja na ženske iz nekaterih ameriških *sit-comov*, katerih edina vloga je, da junaka “pahnejo v svet” in s tem sprožijo njegovo “preobrazbo”: junak želi biti z žensko – ženska ga je pripravljena sprejeti pod pogojem, da se spremeni – junak gre na pot, da bi se spremenil, da bi dobil žensko – to je pripravno, ker skozi potovanje junak najde sebe. In Ožbej na koncu res doživi nekakšno epifanijo, kar napeljuje k temu, da gre za parodijo, vendar je kod zabrisan. Še najmanj jasna je vloga Serja, ki Ožbeju pomaga do kapitala le zato, da se ga slednji lahko hitreje odkriža, pri čemer zadeva nikoli ni povsem pojasnjena (in v delu, kjer je vse pojasnjeno, to še bolj bode v oči). Anekdota o Vincencu Rateju se zdi bolj kot ne načrtno speljevanje na lažno sled (cf.: *Očetje in sinovi*), še bolj bizarna pa je anekdota o smrti enega od tehnikov med snemanjem intervjuja z Metodom; glede na to, kako je lik Metoda zasnovan, njegova apatična reakcija na dogodek ni nobeno presenečenje, z zgodbenega vidika pa je Metodova nedotakljivost (tehnikova smrt ga kot lika ne “spremeni” niti ne vpliva na njegov položaj) obdelana nekoliko prehitro, zato trenutek, ko se pozneje spomni krika padajočega, ne deluje preveč prepričljivo.

Med branjem sem imela občutek, da je *Tik pod nebom* sestavljen iz dveh samostojnih in ne povsem skladnih enot: tiste, ki idejno (in vsaj malo tudi vsebinsko) spominja na prej omenjenega Turgenjeva, in druge, družbeno-kritične, v kateri mrgoli insajderskih štosov in avtoričinega prepoznavnega, inteligentnega humorja. In čeprav je slednji del privlačnejši, je glede na družinsko linijo romana prestavljen v ozadje. Kompleksen preplet političnega, družbenega in osebnega se je spotaknil ob motivacijo; če je pri Metodu še mogoče razumeti, zakaj se tako oklepa svojega delovnega mesta (ker nima ničesar drugega, kar morda pomeni, da bi bilo z njim enako, tudi če bi imel katero koli drugo delo), se Ožbejevo “maščevanje” ne zdi v skladu z nekom, ki tako resno gradi na imidžu *self-made mana*. Tu je še problem sopostavljanja vzpostavljenih nasprotij: roman se gradi skozi izmenjavo perspektiv obeh likov, toda prava napetost se začne šele, ko se srečata in svoje vidike neposredno soočita – tik pred koncem knjige.

Agata Tomažič obvlada pripovedno obrt in *Tik pod nebom* je zelo spretno napisan roman. Kljub pomislekom bi ga še vedno umestila med boljša dela slovenske romaneskne produkcije, čeprav me je bolj prepričala s subtilno niansiranimi prigodami likov iz Česar ne moreš povedati frizerki. Življenje Ožbeja in Metoda je že vse od začetka na dlani, zasnovana sta kot stalnici v morju sprememb, moža "brez posebnosti", človeka "za vse čase", čeprav se mestoma zdi, da pripovedovalka več upanja goji za Ožbeja, vsaj glede na zaključek, ki ga tukaj ne bom razkrila, v simbolnem redu stvari, kot ga vzpostavlja roman, pa ni nobeno presenečenje. Po drugi strani roman berem kot poskus združitve obeh žanrov, v katerih Tomažič običajno blesti: intimne, neobičajne zgodbe običajnih ljudi ter avtoričine osebne perspektive, kot jo razkriva v kolumnah in potopisih. Zato so pasaže, vezane na "osrednji nacionalni dnevnik", tako privlačne – skozi neosebni pripovedni glas je končno spregovorila avtorica, ki do opisanega zavzema jasno stališče in mnenja ne namerava zamolčati. V tem smislu je *Tik pod nebom* poligon, ki ustvarja vzdušje napetega pričakovanja nadaljevanja.